

SZAKÁGAZATUNK SORON LÉVŐ FELADATAI ÉS A KUTATÁS

DR. SOLYMOS REZSŐ

A kormány stabilizációs és kibontakozási programjának teljesítése érdekében az MTA bizottságai megvizsgálják, hogy miként segíthetik ezt elő. Az erdészeti és faipari kutatás fontosabb tennivalóit az ágazati feladatokhoz kapcsolva foglalom össze, hogy az MTA—MÉM erdészeti bizottsága részére eligazításul szolgálhasson. A feladatok közül *szemelvényyszerűen* emelem ki a fontosabbakat.

Az erdőgazdálkodás és az elsődleges faipar tervszerű irányítása megköveteli, hogy hosszabb távlatokban fejlesztési programokkal, stratégiai célokkal rendelkezünk és megjelöljük azokat az eszközöket, amelyek ezek megvalósításához szükségesek. A magyar erdészet a 80-as évek elején ezért készítette el a 2000-ig szóló 20 éves tervét, amelynek immár a félidejéhez közeledünk. A soron levő feladatok között célszerű ezt a tervet is áttekinteni, mert alapul szolgálhat a kutatási irányok módosításához. Kormányzati szinten fogalmazták meg ezt az igényt.

A 20 éves terv — 1981-2000 — szemelvényyszerű áttekintése

A 20 éves terv megfogalmazásakor a fontosabb gazdaságpolitikai célokat a következők szerint határozták meg:

- a hazai erdők fahozamának optimális hasznosítása annak érdekében, hogy javuljon a belföldi faellátás, mérséklődjön az import és növekedjen az export;
- az erdők fatermő képességének hosszabb távon való fokozása, továbbá védelmi, szociális, turisztikai szerepének és szolgáltatásainak bővítése;
- az előbbi célok feltételrendszerének a biztosítása a műszaki fejlesztés meggyorsításával, a dolgozók jövedelmi helyzetének, élet- és munkakörülményeinek javításával, valamint a szervezeti keretek fejlesztése útján.

A felsorolt célok megvalósításának támogatására kellett az erdészeti és faipari kutatásnak is a tématervét összeállítani. Ezt vették figyelembe a VII. öt-éves terv ágazati kutatási programjának (AP—4) a kidolgozásakor is. Az MTA—MÉM erdészeti bizottsága a kormány kibontakozási programjához való hozzájárulásként helyesen akkor cselekszik, ha számba veszi az erdészeti és faipari kutatóhelyek között egyeztetett AP—4 program feladatait és közülük a legtöbb eredményt ígérőket támogatja, amelyek egyúttal a legnagyobb gondok megoldását szolgálják.

Gondot kell fordítani arra is, hogy az elmúlt években módosítani kellett az *erdészetpolitika prioritásait*. Az első helyre az erdők fenntartása, egészségének megóvása és a fejlesztés került, mivel a különböző igénybevételek és károsítások miatt veszély fenyegeti az erdők fennmaradását. A kutatásnak éppen ezért elsőrendű feladata, hogy e veszélyek elhárítását, az erdők kívánt színvonalú fenntartását eredményesen szolgáló témákat részesítse előnyben.

A 20 éves tervkoncepció kidolgozásának egyik meghatározó szempontja 1980-ban az volt, hogy erdeink kitermelhető famennyiségére folyamatosan szükség lesz. Fafelhasználásunk növekedése miatt a fakitermelési és a -hasznosítási

arány lehetséges növelésének a programját a terv szerint határozta meg. Hazai fafelhasználásunk mintegy 2 millió m³-es növekedésével számolt az ezredfordulóig. Kritikus téma a faellátás területén a fenyő. A fenyőcentrikus fafelhasználás gátolta a korábbi, ipari célra alig használt lombos fafajok magasabb értékű termékévé való feldolgozását. Ezért a fogyasztói szokásokat is módosítani kellett, hogy a tervezett gyenge minőségű lombos fát az agglomeráltlap-gyártás nyomán befogadják a mindennapi életbe. A hosszú távú terv-időszak félidejénél megállapítható, hogy kedvező, de mégsem elégséges az előrehaladás. A hátralevő évtized folyamán a lap- és lemezgyártás, valamint a cellulózyártás fejlesztésével némileg javítható a helyzet, bár ezeknek a favalasztékoknak a teljes körű hazai feldolgozására az ezredfordulóig nem számíthatunk. Átfogóan kell ezért e témát a faipari kutatásnak elemeznie.

Kisebbségi a jelentősége az alacsonyabb értékű (méretű) fa energiacélú felhasználásának. Nem elhanyagolható az a tény, hogy az eddig fel nem használt farészek, az ipari feldolgozás során nyert fahulladék, alkalmas arra, hogy belőle energiát nyerjünk.

Erdeink fatermése, illetve a fakitermelésünk jelenti a hazai faellátás forrását. A 20 éves terv kidolgozása előtt, sőt a felszabadulást megelőző időkben is számos vita folyt ezen a területen. Határozottabb állást kell foglalnia e téren a tudományos kutatásnak és a gyakorlatnak egyaránt. Mai meggyőződésünk szerint az erdőrendezés által kimunkált adatok azok, amelyekre jelenleg és a jövőben is támaszkodnunk kell. Ezeknél megbízhatóbb adatsorokkal ma nem rendelkezünk. A megbízhatóság további fokozása többek között a tudományos kutatás eredményeitől is függ. Az erdőtervi adatok szerint a 20 esztendő folyamán közel 30%-kal növelhető a fakitermelés, ami összesen 175 millió bruttó m³-t jelent. 1980-ban a faállományok élőfakészletének 2,9%-át termeltük ki. 2000-ben a 20 éves terv szerint ez az arány 3,3%-os lehet úgy, hogy az élőfakészlet is ezzel együtt növekszik. A hosszú távú tervből kitűnik, hogy a fakitermelés növekedésének a 43%-a jelentkezik az erdőgazdaságoknál és a 47%-a a termelőszövetkezeteknél. A fakitermelés növelésén túl az erdei apríték és egyéb hulladékhasznosítás nyomán folyamatos feladat a faanyagforrásnak ezúton való növelése. Így mintegy 500 ezer m³-rel lehetne több a rendelkezésre álló fa mennyiség. Az ezredfordulóig tervezett, 1,5 millió m³-es aprítéktermelésre ma már alig látunk reális lehetőséget. Ugyanez vonatkozik a fabrikált termelésre is, ahol az előrehaladást csak úgy tudjuk gyorsítani, ha kellő fogadókészség lesz a termék felhasználására. Ezen a területen jó példát mutatnak az üzemi kutató-fejlesztő részlegek (FALCO, MEFAG stb.). A fejlesztőmunkát tovább kell folytatni.

A faellátás másik forrása a *faimport*, amely a 2000-ig szóló tervben szinten tartó tételként szerepel. A fenyő fűrészáru 30%-os növekedésével számolt a terv akkor, amikor a termelés hazai forrásból alig növekszik. Ez is indokolja a lap- és lemezgyártás fejlesztését. A lombos fűrészgyártás termelés a tervelőirányzat szerint 44%-os emelkedése a cél, valamint a lemezféleségek termelésének a megkésztetése és a faforgácslap-termelés megháromszorozása. Ma már tudjuk, hogy a beruházási lehetőség hiánya mindezt nem teszi lehetővé, de sokat ígér a felületkezelés, valamint a továbbfeldolgozás területén megkezdett munka. A faipari kutatás itt nemcsak az új kutatási eredményekkel, hanem a külföldiek adaptálásával segíthet a legtöbbet.

A *faexport bővítése* a kibontakozási program fontos célja, amely az ágazat területén a tervben előirányzottnál is eredményesebb volt. Az exporttermé-

kek feldolgozottsági fokának növelése a tervezéskor nagyobb lehetőséget ígért, mint ahogy ez az elmúlt két esztendőben megvalósult. Átmenetileg a feldolgozatlan, jó minőségű faválasztékok exportjának kedvezőbbek voltak az ökonomiai vonatkozásai. Kiemelt feladatnak tekintette a terv a jugoszláv—magyar cellulózipari együttműködést. Nem tartjuk viszont ma sem kedvezőnek, hogy a külföldi cellulózgártásért nyersanyaggal fizetünk. A szükséges kapacitás megteremtésére eddig is több kísérlet történt, amely az anyagi erőforrások híján nem járt eredménnyel. A felsorolt feladatok megvalósítása érdekében növelni kell a faipari kutatás eredményességét, illetve a kutatással szemben támasztott követelményeket.

Az erdészeti kutatás útján a genetikai adottságokat az eddigieknél jobban kell hasznosítani. A lassan növő fajok bekapcsolásával olyan bővítésre van szükség, amely kiterjed a nemesítésbe eddig bevont néhány fafajon (akác, fenyő, nyár) túl az összes fő állományalkotó fafajra. Az erdészeti gépesítési kutatások területén számos új eredmény született, de sem a gépgyártásban, sem a KGST-n belüli együttműködésben nem hozott ez áttörő változást. Tovább kell kutatnunk a vállalatgazdálkodás témakörét is, a számítógépes vállalatirányítást, az információs rendszer és egyéb témakörök fejlesztésével.

A műszaki fejlesztés a tudományos kutatás eredményeit hasznosítva segítheti elő a hosszú távlatú feladatok jobb megvalósítását. A 20 éves terv folyamatos eszközpótlással, technikai és technológiai váltással számolt annak érdekében, hogy az erdészet technikai lemaradása felszámolható legyen. Ma már tudjuk, hogy a gépesítés helyzete a tervezett mértékben nem javítható és nem lehet elérni sem a fatermesztésben tervezett 85—95%-ot, sem a fahasználati munkák gépesítésében a 95—99%-ot. Hasonló a helyzet a faipar műszaki fejlesztésének területén is. Sikerkült a gyenge műszaki állapotú fűrészipar és más faipari területek gépesítését egy időre megjavítani, de a gyors elhasználódás következtében ma újra ott állunk, hogy a lehetségesnél nagyobb összegeket kellene korszerű faipari gépek beszerzésére fordítani.

A hosszú távlatú feladatok között a 20 éves terv kiemelt szerepet szánt az erdőterület növelésének, bővítésének. Az 1970-es években 10 év alatt összesen 280 ezer ha erdősítés valósult meg, amelyből 110 ezer ha volt az erdőtelepítés és fásítás. 220 vagy 280 ezer ha erdőtelepítést irányzott elő, 11,5, illetve 13,6 milliárd forint célcsoportos beruházás felhasználásával. Az akadémiai felmérés viszont 20 év alatt mintegy 300 ezer ha új erdőtelepítéssel számolt. A terv megvalósítása esetén az ezredfordulón az erdősültségünk meghaladná a 20%-ot. 1991 és 2000 között 150 ezer ha új erdőtelepítésre van az ÁTB határozata szerint lehetőségünk. 1981 és 1990 között várhatóan mintegy 70—80 ezer ha erdőtelepítés valósul meg.

A kettőt együtt számolva reális lehetőségünk van arra, hogy az eredetileg tervezett 220 ezer ha-os (alacsonyabb) erdőtelepítés-irányzatot némileg még túl is teljesítsük. Az erdészeti kutatásra a szaporítóanyag-termeléstől az erdősítési technológiák korszerűsítéséig, számos feladat vár.

Az eddigiekből kitűnik, hogy a 20 éves terv jó része teljesíthető lesz, bár egyes területek, mindenekelőtt a műszaki fejlesztés terén, elmaradnak a kívánt mértéktől. Nem számolhatott azzal sem ez a terv, hogy az erdők egészségi állapota a bekövetkezett mértékig romlik, amely többletfeladatok teljesítését követelte és követeli meg. Azt viszont reálisan mérték fel, hogy az erdők környezetvédelmi szerepe és többcélú hasznosítása mind jelentőségében, mind

mértékében a korábbiakat jóval meghaladó szintre emelkedik. Az *erdővédelmi kutatások* az egész erdészeti kutatás kiemelt feladatai közé tartoznak a kibontakozási időszakban is. Össze kell fogni az ERTI-nek valamennyi kutatóhellyel ezt a munkát, hogy a szintetizált eredmények hasznosítása is segítse érdeink egészségének fenntartását.

A hosszú távú tervidőszak közepe táján újabb és sokszor a korábbiaknál is bonyolultabb kérdéscsoportok foglalkoztatják az erdészeti politika felelős művelőit és megvalósítóit egyaránt. Közülük elsőként a *kitermelhető famennyiség*, az *élőfakészlettel és a növedékekkel* kapcsolatos vitát emelem ki. Ezt a témát országos és regionális vonatkozásban egyaránt elemeztük. A helyes állásfoglalások mégsem jutottak el minden illetékeshez, esetleg azért, mert a szakemberek egy része nem volt hajlandó befogadni az erdőrendezőségek konkrét felmérésére és számításaira alapozott megállapításokat, előrejelzéseket. Az erdészeti kutatás néhány képviselője is hangoztatott különböző véleményeket, de a mai időszakban rendelkezésre álló előfeltételekre épített megoldást mindmáig nem bocsátott rendelkezésünkre. Az a kutatás feladata, hogy a realitásokra épített talajon foglaljon állást, ne elégedjen meg egyesek „tekintélyelvre” alapozott megállapításaival, amelyek több megérzést, mint mérést tartalmaznak.

Hogy néz ki ez a kérdés a kitermelhető famennyiség vonatkozásában az ezredforduló utáni 20 évre? Erre csakis a kutatási eredmények figyelembevételével lehet helyes választ adni.

Közismert, hogy érdeink szabályos korosztálymegoszlásáról napjainkban nem beszélhetünk. Ezt felfoghatjuk úgy, mint a magyar erdészet jó munkájának eredményét, hiszen a több mint 1 millió ha-os erdősítés következményeként kerültek túlsúlyba a fiatalabb korosztályok. Az idősebb korosztályok, amelyeket 2000-től 2020-ig vágunk a lassan növekvő fafajok által alkotott állományokban, zömmel az első világháború időszakában jöttek létre. Ezek kitermelése 1980 és 2000 között nem történhet meg, miként ezt egyesek állítják, hiszen például a 60 év körüli tölgyesek véghasználatára csak valamilyen károsítás következtében kerülhetne sor. Nyilvánvaló, hogy a fakitermelési lehetőségek a korosztálymegoszlás miatt és a fafajmegoszlás változásával (gyorsan növekvő, lassan növekvő) pozitív és negatív irányban változnak. A 80-as és 90-es években évente mintegy 2 millió m³-rel lehetne több véghasználatot tervezni, mint amennyit előirányoztunk. Az is igaz, hogy a jelenlegi véghasználati teljesítés 6 millió m³ körül mozog évente, és ennek a lehetősége 4,5-re csökkenne akkor, ha nem végeznénk el az erdészetben közismert és közel egy évszázada gyakorolt, különböző színvonalú hozadékszabályozást, a tervezett erdőfelújítást és -telepítést. Meg kell jegyezni, hogy ez a 4,5 millió m³-es véghasználati lehetőség csupán egy öt éves időszakra vonatkozik, mert 2015 és 2020 között már 6,5 millió m³-re emelkedik ismét. Végül is a hozadékszabályozás eredményeként elmondhatjuk, hogy az 1985-re tervezett 6,3 millió m³-es véghasználat évente hosszabb távon számolhatunk úgy, hogy ez szerényen emelkedik ha valamilyen biotikus vagy abiotikus tényező ezt nem akadályozza meg. A prognózis készítés erdészeti módszerét az erdészeti kutatásnak kell megalapoznia és kidolgoznia. E témakör vizsgálata is kiemelt feladat.

VII. öt éves tervi feladatainkról

Az erdőgazdálkodásban az 1986–87. esztendő kedvező eredményeket hozott. A *fakitermelés* elérte az erdőtervi szintet, mert az elő- és véghasználatok

együttesen meghaladták a 8 millió m³-es bruttó mennyiséget. A hátralevő esztendőkből ezt a szintet tervezzük tartani. A fakitermelés tervezése, számbavétele és technológiája az ergonómiai kérdések sora az erdészeti kutatás fontos témája, az itt jelentkező szervezési kérdésekkel együtt.

Az *erdősítési terület* az erdőfelújításoknak évi átlagos 20–22 ezer ha-os, az erdőtelepítések 6–7 ezer ha-os és a pótlásoknak megközelítőleg 12 ezer ha-os területével együtt évente megközelíti a 40 ezer ha-t. Jelenleg 126 ezer ha a folyamatban levő erdősítés. Abban az esetben, ha a gyorsan növvő és a lombos fafajok indokolt átfutási idejét 5, illetve 6 esztendőben (5,5 év átlag) határozzuk meg, akkor 110 ezer ha lenne az optimálisnak elfogadható terület. Eszerint mintegy 16 ezer ha-on kell mielőbb a befejezés idejét meggyorsítani. Ezt a mennyiségi problémákon kívül a minőségi gondok is nehezítik, amelyek a vadkár, a különböző egyéb károsítók (aszály) és a technológiai hiányosságok miatt egyaránt jelentkeznek. Öröndetes, hogy a szükséges csemetemennyiség rendelkezésre áll. Az erdősítési, ápolási technológiák, a vegyszerek alkalmazása jelent az erdészeti kutatás számára újabb feladatokat, amelyek főleg az egyszerű megoldások kimunkálása esetén segítik az ágazat egyik kritikus problémájának a felszámolását.

Joggal törekszünk a természetes felújítások arányának a növelésére. Az ismert gondokon túl a kutatás is adós abban, hogy Magyarországon jelenleg a természetes felújítást nem kutatják, de ugyanakkor a kutatók kifogásolják azokat a hiányosságokat, amelyeket többek között a kutatásnak kellett volna az elmúlt időszakban megoldania. Ez vonatkozik a biológiai alapok további növelésére, a nemesítésnek a túlzottan szűk körére és a szaporítóanyag-termelés korszerűsítésére is. Ezen a területen több erdőgazdaság (FALCO, ZEFAG) ma a kutatást megelőző fejlesztőmunkát végez.

A hosszú távú erdészeti érdekek megvalósításának az eszközrendszere

Napjainkban sok szó esik arról, hogy az erdészeti hosszú távú célkitűzések és az éves, rövid távú vállalati érdekek között számos konfliktus nehezíti azt a helyes utat, amelyet követnünk kell. Kétségtelen, hogy sok a hiányosság ezen a téren. Legyen szabad azonban néhány olyan tényezőre is emlékeztetnem, amely számottevő mértékben segíti elő napjainkban az elsőrendű feladatunknak tekintett, hosszú távlatú célok megvalósítását.

Elsőként azokat a jogszabályokat említem, amelyek az elmúlt időszakban az erdőtvény, akár pedig egyéb miniszteri utasítások formájában jelentek meg. A területi okok miatt most csupán a 16/1985. együttes miniszteri rendelet emelem ki, amely minden korábbinál szigorúbban foglal állást az erdőművelési feladatok megvalósítása és a hosszú távú érdekek érvényre juttatása mellett. Ha csupán a fakitermelés megtiltásának a lehetőségét említem azért, hogy az erdőfelújítás a kívánt színvonalon megvalósuljon, akkor is európai szinten egyedülálló intézkedésről beszélhetünk. Mindezekhez járul az erdőművelési egységarak növelése, a szankcionálási lehetőségek bővítése is. Az erdészeti ökonomiai kutatásnak tovább kell javítania az egységárképzés és az erdőfenntartási járulék elosztás megalapozottságát, az erdőművelésben jelentkező érdekeltségi viszonyokat.

A magyar erdészetben *szervezetileg* két olyan egység működik, amelyeknek elsőrendű feladata a tartamos erdőgazdálkodás hosszú távú érdekének a megvalósítása. Köztudott, hogy az Erdőrendezési Szolgálatot és az erdőfelügyelősegeket soroljuk ide. Erdőterveinkről állíthatjuk, hogy elérik azt a színvonalat, amely e témakör kutatási eredményeinek és a korszerű műszereknek a

hasznosításával elérhető. Sajnálatos, hogy egyesek talán a szakma egyik leg-szélesebb körű realizálását kérdőjelezzik meg akkor, amikor erdőtervi adataink helyett fiktív adatokat ajánlanak elfogadásra. Célszerű a következő időben a kutatási témák között ezeknek a kérdéseknek az eddigieknél nagyobb teret szentelni.

Az is nyilvánvaló, hogy a *közgazdasági eszközök, szabályozók*, az érdekelt-ségi rendszer helyes alakítása, rendkívül nagy hatással van a hosszú távú célok megvalósítására. Az erdőgazdaság és a faipar a népgazdaság egészébe illeszkedő szakágazat. Ez a szerves illeszkedés azt is jelenti, hogy a sajátossá-gai által behatárolt biológiai tartamossági keretek között igazodnia kell a gazdasági élet követelményeihez. Úgy tartjuk, hogy a szabályozórendszer fej-lesztésével ez megoldható. Az elmúlt két évben az erdőgazdasági és faipari vállalatok nyeresége meghaladta a 2 milliárd forintot, az export értéke is több volt 5—6 milliárd forintnál. Mindez javította az erdészetben és a faipar-ban dolgozók jövedelmét és munkakörülményeit is, ami szintén fontos szem-pont. Ugyanakkor a magas jövedelem lehetőséget teremtett arra, hogy a vál-lalatok több pénzt fordítsanak a hosszú távlatú célok megvalósítására. Ha ezt nem tették, akkor területükön, éppen e két évben, nem feleltek meg a tisztes-séggel végzett szakmai munkának. Az erdészet jövedelmezőségének az érté-kelése főleg napjainkban támaszt újabb kutatási feladatokat.

Az erdészeti politika és a tudományos kutatás

Hazánk társadalmi, gazdasági gondjai, a sokszor túlfeszített nehézségek és hangulat egyaránt hatnak a magyar erdészetre és faiparra is. A kormány sta-bilizációs és kibontakozási programjának keretében az Erdészeti és Faipari Hivatal meghatározta a feladatokat, amelyeket erdészeti szakembereink jól is-mernek. Ezeket nem célszerű ismételni, mint ahogy arra sincsen szükség, hogy az erdészeti és a faipari kutatásokat összefoglaló ÁP—4 programot újra tag-laljam. Ez az előbbieken ismertetett és kiemelt témákat figyelembe véve megfelel a stabilizációs, kibontakozási programban előírt erdészeti cé-loknak.

Befejezőként szeretém kiemelni, hogy erdészeti politikánk alakításában, to-vábbfejlesztésében az eddigieknél több javaslatot és állásfoglalást várunk a kutatástól. Jelenleg úgy tartjuk, hogy erdészeti politikánkon nem feltétlenül szükséges változtatni. Fontos viszont az, hogy a megváltozott környezeti, társa-dalmi és gazdasági helyzet miatt az erdészeti politika néhány jelentősebb célját súlyának függvényében előbbre soroljuk. Eszerint az első helyre kell kiemelnünk az erdők fenntartását, stabilitásának és egészségének megőrzését, valamint fejlesztését. Nem csökken viszont az a feladat sem, amelynek értel-mében faellátási kötelezettségünk teljesítése a jövőben is elsőrendű ágazat-politikai cél marad. Az eddigieknél nagyobb lesz a szerepe az erdők védelmi, üdülési, szociális, turisztikai, egyszerűen nem anyagi jellegű szolgáltatásainak, amelyek kielégítését erdészeti politikánk fontos céljai között kell szerepel-tetnünk. E célok megvalósításának az eszközrendszere a jövőben sem lehet más, mint az, hogy a *jogszabályalkotás* valamennyi lehetőségét felhasználjuk a hosszú távú érdekek szolgálatában, *szervezeti* vonalon tovább kell erősít-e-nünk az erdőtervezés és az erdőfelügyelet szerepét és emelni szakmai sín-vonalát. A *közgazdasági eszközök* változó és sok esetben nem az elképzeléseink-nek megfelelő módon alakulhatnak. Ezen a téren csakis az lehet a feladatunk, hogy a lehető legkedvezőbbben hasznosítsuk őket az erdővagyonunk megóvása és gyarapítása érdekében.